

Marek Starowieyski, Tadeusz Kołosowski, Kazimierz Obrycki

Biuletyn patrystyczny

Collectanea Theologica 62/3, 91-98

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN PATRYSTYCZNY

Zawartość: I. PUBLIKACJE. — 1. Wydawnictwa „Edizioni Augustinianum”. — 2. Polskie orientalia. II. KOMUNIKATY. Caesariana. III. SPRAWOZDANIA Sympozjum Patrystyczne. Przemysł, 17 września 1991 r.*

I. PUBLIKACJE

1. Wydawnictwa „Edizioni Augustinianum”

W roku 1983 powstało w Palermo centrum studiów i wydawnictwo *Augustinianum* (Salita del Convento 55, I 90 132 Palermo), założone przez grupę pracowników naukowych. Celem jego jest prowadzenie badań elementów kultury zachodniej, i to z różnych punktów widzenia, szczególnie zaś religijnych. Stąd też otwartość badaczy na różne kierunki myśli. Już z samej nazwy wynika, że jednym z ważnych tematów zainteresowań będzie myśl św. Augustyna oraz studia patrystyczne, choć jak wynika z katalogu, centrum interesuje się również innymi aspektami myśli religijnej.

Najważniejszą inicjatywą centrum będzie włoski przekład *Historii dogmatów* (*Handbuch der Dogmengeschichte*) pod kierownictwem profesora Augustinianum w Rzymie, V. Grossi. Na razie prace są jeszcze w sferze przygotowań.

Ukazało się natomiast już kilka tomów z serii *Lectio Augustini* pod redakcją Luigi Franco Pizzolato i Giovanni Scanavino. Seria ta jest wynikiem spotkań w Pawii (a więc w miejscu grobu św. Augustyna), w czasie których są czytane dzieła św. Augustyna pod kierunkiem wybitnych specjalistów. Pierwsze cztery tomy poświęcone są *Wyznaniom*: t. 1: ks. I—II (L. F. Pizzolato, G. Ceriotti, F. de Capitani), s. 128, 1984; t. 2: ks. III—V (J. Ries, A. Rigobello, A. Mandouze), s. 64, 1984; t. 3: ks. VI—IX (J. M. Rodriguez, G. Madec, M. G. Mara, P. Siniscalco), s. 112, 1985; t. 4: ks. X—XIII (A. Solignac, E. Corsini, J. Pepin, A. de Giovanni), s. 115, 1987.

Inne pozycje wydane w tej serii to: komentarz do *De musica* (U. Pizzani, G. Milanese), s. 92, 1990; *De libero arbitrio* (G. Madec, F. de Capitani, L. F. Tuninetti, R. Holte), s. 88, 1990. Jak widać z zestawu seria ta zawiera niewielkie tomiki, w których jednak znajdują się prace nie tylko wybitnych znawców św. Augustyna, pochodzących z Włoch, ale także i z innych krajów.

Inną serią są *Augustiniana. Testi e Studi*. Wydano w niej następujące tomy zbiorowe: *Agostino e la conversione cristiana, a cura di A. Caprioli, L. Vaccanero*, 1988, s. 100; *L'opera letteraria di Agostino tra Cassiciacum e Milano* (akta kongresu 1986), 1988, s. 222; *Agostino e Milano: Il battesimo. Agostino nelle terre di Ambroggio* (akta kongresu 1987), 1989, s. 112; *Agostino d'Ippona. Quaestiones disputatae* (akta kongresu 1987), 1989, s. 102. Kolejnym jest przekład tomu studiów przedwcześnie zmarłego uczonego francuskiego Luca Verheijena, *La regola di S. Agostino. Studi e ricerche*, 1989, s. 335. W przygotowaniu jest praca G. O. Daly'ego, *La filosofia della mente in Agostino*.

Z innych tomów wydawnictwa Augustinianum patrologa zainteresuje tom prac zbiorowych: *Agostino e Lutero, il tormento dell'uomo*, 1985, s. 124. W serii *Cristianesimo* znajdziemy kilka tomów interesujących patrologa, a więc

* Redaktorem biuletynu jest ks. Tadeusz Kołowski SDB, Warszawa.

włoski przekład ważnego dzieła Hiszpana S. Sabugala, *Il Padre nostro nella catechesi antica e moderna*, 1988, s. 412; G. Wehr, *Aurelius Augustinus, grandezza i tragicità del discusso padre della Chiesa*. 1986, s. 72.

W serii *Quarere Deum* znajdujemy następujące tomy patrystyczne: G. Scanavino, *La nostra avventura (Rilettura delle Confessioni di S. Agostino)*, 1984, s. 130; N. Cipriani, *La pedagogia della preghiera in S. Agostino*, 1984, s. 119; Agostino d'Ipbona, *La regola, testo latino — italiano a cura di A. M. Martinoli*, 1986, s. 60; T. Van Bavel, *La regola di Agostino d'Ipbona, introduzione, traduzione, commento*, 1986, s. 133; A. Vasallo, *Inquietum Cor. Con Agostino alla ricerca di Dio*, 1988, s. 98; A. Baldoni, G. Ceriotti, *Frammenti Agostiniani*, 1988, s. 140; A. Clerioci, *La correzione fraterna in S. Agostino*, 1989, s. 112.

Dodajmy, że w tomie *Conversione e storia*, 1986, znajduje się artykuł M. G. Mara, *La conversione di S. Agostino e la fine del mondo antico*.

Ten zestaw opracowano na podstawie katalogu wydawniczego. Osobiście znam tylko tomy komentarzy do Wyznań i pracę Sabugala (w wersji hiszpańskiej), nie mówiąc naturalnie o *Historii dogmatu*. Tomy te stanowią doskonałą formę popularyzacji myśli patrystycznej na wysokim poziomie: ważne zarówno dla badacza, jak i dla człowieka interesującego się antykiem starożytnym.

ks. Marek Starowieyski, Warszawa

2. Polskie orientalia

Aleksander Kowalski, *Prefazione e giustizia di Adamo nel Liber Graduum, Orientalia Christiana Analecta*, Roma 1989, s. 256.

Witold Witakowski, *The Syriac Chronicle of Pseudo Dionysius of Tel-Mahre, Acta Universitatis Upsalensis, Studia Semitica Upsalensia 9*, Uppsala 1987, s. 182.

Poważnym brakiem polskiej patrystyki jest niemalże zupełny brak prac z dziedziny orientalistyki wczesnochrześcijańskiej. Obok wydanych tekstów etiopskich w CSCO przez ks. Stanisława Kura, przekładów z syryjskiego ks. Wojciecha Kani oraz prac z dziedziny gnozy, a więc opierających się na źródłach przeważnie koptyjskich, ks. Wincentego Myszora i Albertyny Dembskiej, posiadamy bardzo niewiele z dziedziny orientalistyki. Wiele bowiem ostatnio wydanych przekładów z języków wschodnich dokonano poprzez tłumaczenia na języki nowożytnie (francuski, rosyjski). Stąd tym większe znaczenie obydwu tych prac, tym bardziej że wydanych w poważnych kolekcjach wydawniczych.

Obydwa dzieła stanowią prace doktorskie, obydwie też dotyczą dziedziny języka syryjskiego: praca Kowalskiego — literatury ściśle patrystycznej, praca Witakowskiego — schyłku tejże literatury. Obydwaj autorzy żyją za granicą: Kowalski w Rzymie, Witakowski w Szwecji.

Aleksander Kowalski, po studiach na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz na *Biblicum* w Rzymie, napisał pracę doktorską na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. *Liber Graduum*, wydany przez M. Knosko w 1926 r. (*Patrologia Orientalis* 3) z obszernym wstępem, analizowany był dotychczas głównie w swych związkach z mesalianizmem. Natomiast autor podejmuje analizę jednego z ważnych tematów teologicznych tego dzieła. W pierwszym rozdziale autor przedstawia *status questionis* studiów nad tym dziełem. Drugi, trzeci i czwarty, stanowiące trzon pracy, omawiają doskonałość i upadek Adama i stan jego sprawiedliwości po upadku. Rozdział piąty daje podsumowanie teologiczne i egzegetyczne pracy, w których znajdujemy cenne informacje na temat egzegezy i teologii dzieła. *Liber Graduum* nie wykorzystuje niektórych ksiąg Starego i Nowego Testamentu, natomiast spotykamy w nim agrafta i cytaty z apokryfów. Jeśli chodzi o metodę egzegetyczną, jest ona symboliczna, będąca pod wpływem współczesnych

tradycji teologicznych, ascetycznych oraz egzegezy judaistycznej. Celem dzieła jest wskazanie ludziom drogi doskonałości. Jeśli chodzi o czas powstania i środowisko, autor nie jest w stanie ich dokładnie określić. Dzieło powstało prawdopodobnie w połowie IV wieku w zachodniej Syrii.

Praca Witolda Witakowskiego, wychowanka Wydziału Filologii Orientalnej Uniwersytetu Warszawskiego, omawia kronikę przypisywaną *Dionizemu z Tell-Mahre*, a wydaną przez I. B. Chabot w CSCO 91/Syr 43 i 121/Syr 66. Kronika powstała około 775 r., kiedy Dionizy panował jako patriarcha w latach 818—845. Opiera się ona na dziełach wcześniejszych (Starym Testamencie, Euzebiuszu, Sokratesie Scholastyku, Janie z Efezu); wykorzystuje jednak źródła i doświadczenia samego autora. W pierwszym rozdziale autor omawia dzieje Kościoła jakobickiego pod panowaniem mużłmanów, uwzględniając szczególnie rolę mnichów. Rozdział drugi i trzeci stanowi cenne dla historyka literatury omówienie rozwoju gatunku kroniki powszechnej od świata klasycznego aż do literatury syryjskiej, umieszczając w ten sposób kronikę Pseudo-Dionizego w kontekście gatunku literackiego. Rozdział czwarty podaje szczegółowe analizy samej kroniki, w ostatnim natomiast omawia koncepcję Kroniki Pseudo-Dionizego. Chociaż Kronika ta, jak i inne kroniki syryjskie, nie ma jakiegokolwiek szczególnej wartości historycznej, to jednak przynosi pewną ilość interesujących wiadomości.

Obydwie krótko omówione prace wzorowo opracowane pod względem metodycznym oraz również wzorowo wydane stanowią cenny przyczynek dla poznania kultury syryjskiej.

ks. Marek Starowieyski, Warszawa

II. KOMUNIKATY

Caesariana

W ubiegłym roku poprzez wydanie w 52 tomie *Pism Starochrześcijańskich Pisarzy* polskiego przekładu części kazań św. Cezarego z Arles przybliżono w jakiś sposób w Polsce sylwetkę i nauczanie tego wielkiego biskupa i jednego z wybitniejszych duszpasterzy Kościoła, którego historyczne znaczenie polega przede wszystkim na próbie przekazywania treści wiary chrześcijańskiej w języku komunikatywnym dla prostego ludu. Studium nad jego działalnością i spuścizną literacką, wśród której szczególne znaczenie ma 238 kazań, których krytyczne wydanie w 103 i 104 tomie *Corpus Christianorum* zawdzięczamy benedyktynowi Germanowi Morinowi, ma szczególne znaczenie dla badań nad pracą misyjną i duszpasterską Kościoła w okresie inwazji barbarzyńskich i tworzenia się nowych państw w Europie Zachodniej, a więc w okresie istotnych przeobrażeń politycznych, społecznych, kulturowych i religijnych, dających początek nowej epoce, jaką było średniowiecze.

Stąd postać Cezarego z Arles, jakkolwiek w Polsce jest on nadal jeszcze mało znany od strony publikacji na jego temat, interesowała zwłaszcza patrologów i historyków Kościoła od dawna. Studium nad życiem i działalnością kościelną Cezarego z Arles prowadzono już na przełomie XIX i XX wieku. Pod koniec ubiegłego stulecia i na początku obecnego powstało kilka monografii. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują: C. F. Arnold, *Caesarius von Arles und die gallische Kirche seiner Zeit*, Leipzig 1894, s. XII — 607; A. Malnory, *St. Cesaire eveque d'Arles*, Paris 1894, s. 307; M. Chaillan, *Saint Cesaire, coll. Les Saints*, Paris 1912, s. 237.

Po wydaniu krytycznym dzieł Cezarego przez G. Morina badania naukowe nad działalnością i spuścizną literacką św. Cezarego z Arles jeszcze bardziej się rozwinęły. Wśród opracowań na temat kazań Cezarego na uwagę zasługują zwłaszcza następujące publikacje: G. Morin, *Les éditions des*

sermons de St. Cesaire d'Arles du XVI siecle jusqu'a nos jours, w: *Revue Benedictine* 43 (1931), 23—37; tenże, *The homilies of St. Caesarius of Arles*, *Orate Fratres* 14 (1940), 481—486; tenże, *Mes principes et ma methode pour la future edition de S. Cesaire*, *Revue Benedictine* 10 (1893), 62—78; A. d'Ales, *Les Sermons de Saint Cesaire d'Arles*, *Recherches de science religieuse* 28 (1938), 315—384; G. Morin, *Quelques raretes philologiques dans les ecrits de Cesaire d'Arles*, *Bulletin du Cange. Archivum latinitatis medii aevi* 11 (1937), 5—14; A. Vaccari, *Volgarismi notevoli nel latino di S. Cesario d'Arles*, *tamže* 17 (1943), 135—148; G. Bardy, *La predication de Saint Cesaire d'Arles*, *Revue d'histoire de l'Eglise de France* 29 (1943), 201—236; I. Bonini, *Lo stile nei Sermoni di Caesario di Arles*, *Aevum* 1962, 240—257; E. Coli, *Osservazioni sull'uso del diminutivo in Caesario d'Arles*, *Giornale Italiano di Filologia* 33 (1981), 117—133; S. Felici, *La catechesi al popolo di S. Cesario di Arles*, w: S. Felici (wyd.), *Valori attuali della catechesi patristica*, Roma 1980, s. 149—163; A. Salvatore, *Uso della similitudini e pedagogia pastorale nei Sermones di Caesario di Arles*, w: *Rivista di cultura classica e medievale* 1967, 177—225.

Oprócz kazań św. Cezary z Arles pozostawił po sobie w spuściznie: listy, reguły monastyczne, komentarz egzegetyczny do Apokalipsy św. Jana, *opuscula theologica* na temat Trójcy Świętej i łaski. Jego uczniowie przekazali nam obraz życia i działalności Cezarego w *Vita Sancti Caesarii*. Wśród opracowań na temat powyższych dzieł można wliczyć: C. Lambot, *La regle de St. Augustin et de St. Cesaire*, *Revue Benedictine* 41 (1929), 333—341; G. Morin, *Problemes relatifs a la regle de St. Cesaire d'Arles pour les moniales*, *Revue Benedictine* 44 (1932), 5—20; M. C. Carthy, *The rule for nuns of St. Caesarius of Arles: a translation with a critical introduction*, Washington 1960, s. VIII — 230; S. Cavallin, *Literarhistorische und Textkritische Studien zur Vita S. Caesarii Arelatensis*, I und 1934.

Wśród publikacji o charakterze popularyzatorskim na uwagę zasługują: A. Jacquin, *Saint Cesaire d'Arles — la vie*, w: *La vie spirituelle* 69 (1943), 97—122; M. E. Lauziere, *Saint Cesaire — l'enseignement*, *tamže*, 122—153; G. Bardy, *Predicateurs des premiers siecles. Saint Cesaire d'Arles*, *Masses Ouvrieres* 17 (1946), 19—21; M. De Courteville, *Saint Cesaire d'Arles*, *Etudes Theologiques et Religieuses* 10 (1935), 361—374.

Św. Cezary swą działalnością i nauczaniem wywarł duży wpływ na innych pisarzy i misjonarzy Kościoła. Wpływ Biskupa Arles na potomnych ukazują takie prace jak: H. Millemann, *Caesarius von Arles und die frühmittelalterliche Missionspredigt*, *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 23 (1933), 12—27; I. Fransen, *Les commentaires de Bede et de Florus sur l'Apotre et saint Cesaire d'Arles*, *Revue Benedictine* 65 (1955), 262—266; E. Lio, *Le obbligazioni verso i poveri in un testo di S. Cesario riportato da Graziano con falsa attribuzione a S. Agostino*, *Studia Patavina* 2 (1955), 18—44; C. Gindele, *Die Satisfaktionsordnung von Caesarius und Benedikt bis Donatus*, *Revue Benedictine* 69 (1959), 216—236.

Działalność biskupa Cezarego na rzecz normalizacji stosunków polityczno-społecznych ukazuje G. Bardy w artykule *L'attitude politique de Saint Cesaire d'Arles*, *Revue d'histoire de l'Eglise de France* 33 (1947), 241—256.

Cezarego jako reformatora instytucji i dyscypliny kościelnej ukazują: G. Morin, *Le canon du concile d'Agde sur l'assistance a la Messe entiere et la façon de l'interpreter*, *Ephemerides liturgicae* 49 (1935), 360—372; F. Pettirsch, *Das Verbot der «opera servilia» in der Heiligen Schrift und in der altkirchlichen Exegese*, *Zeitschr. kath. Theol.* 69 (1947), 417—444.

Na znaczenie Cezarego jako organizatora życia liturgicznego w Kościele galicyjskim wskazują: K. Berg, *Die Werke des heiligen Caesarius von Arelate als liturgiegeschichtliche Quelle*, Roma 1946, s. 87. J. B. Thibaut, *L'ancienne liturgie gallicane, son origine et sa formation en Provence aux*

V et VI siecles sous l'influence de Cassien et de Saint Cesaire l'Arles, Paris 1929.

Miejsce i znaczenie Cezarego w historii teologii ukazują przede wszystkim w dobrym syntetycznym opracowaniu: P. Lejay, *La role theologique de Cesaire d'Arles*, Revue d'histoire et de litterature religieuse 10 (1905), 135—182. Szczegółowym studium myśli trynitarnej jest praca: M. Dorenkemper, *The trinitarian doctrine and sources of St. Caesarius of Arles*, Fribourg Switzerland 1953, s. 234. Natomiast wkład Biskupa Arles w kształtowaniu się katolickiej nauki o łasce ukazują: U. Baltus, *Un opuscule inedit de Saint Cesaire d'Arles sur la grace*, Revue Benedictine 13 (1896), 435—471; G. Stolfi, *Il pensiero di San Cesario d'Arles nel «Contra eos qui dicunt: quare aliis det Deus gratiam aliis non det»*, Napoli 1960. Syntezą myśli Arelateńczyka na temat doktryny soteriologicznej jest praca J. Riviere, *La doctrine de la Redemption chez S. Cesaire d'Arles*, Bulletin ne Litterature Ecclesiastique 44 (1943), 3—20, a także artykuł S. Felici, *La catechesi cristologica di S. Cesario di Arles*, w: S. Felici (wyd.), *Cristologia e catechesi patristica*, Roma 1980, s. 149—163.

Na temat moralnych i pastoralnych aspektów kościelnej działalności biskupa Cezarego traktują przede wszystkim prace: H. G. J. Beck, *The Pastoral Care of Souls in South-East France during the sixth century*, Roma 1950, s. LXXII — 414; A. Vog, *Le peche et la distinction des peches dans l'oeuvre de Cesaire d'Arles*, Nouvelle Revue Theologique 84 (1962), 1062—1080; F. Hoppmann, *Die christliche Frömmigkeit bei Caesarius von Arles*, Breslau 1949; P. Souvee, *Fondements et notions essentielles de la morale dans la predication de St. Cesaire d'Arles*, Lilla 1959; G. Terraneo, *La predicazione di S. Cesario d'Arles e la formazione del popolo cristiano*, Milano 1961; P. Christophe, *Cassien et Cesaire predicateurs de la morale monastique*, Gembloux 1969.

Na podstawie dokonanego przeglądu bibliografii na temat życia, działalności i spuścizny literackiej św. Cezarego z Arles można powiedzieć, że pewne zagadnienia związane z tą postacią są akcentowane niemal przez wszystkich badaczy, inne natomiast czekają jeszcze na dokładniejsze studium.

Wszyscy podkreślają pastoralny charakter działalności kaznodziejskiej Cezarego, wielkie znaczenie historyczne jego apostołskiej działalności w Kościele galicyjskim w VI wieku, a także ukazują go jako tego, który starał się zapobiegać pewnym religijnym obrzędom, zwyczajom i praktykom diecezjan, jakie wynieśli oni z tradycji kulturowej i religijnej: celtyckiej, rzymskiej bądź germańskiej, a które sprzeciwiały się zasadom wiary chrześcijańskiej.

Natomiast jeszcze w sposób nie dość jasny i pewny zbadana została ważna także dla myśli pastoralnej sprawa pokuty w nauczaniu i duszpasterskiej praktyce Biskupa Arles. Ponadto pozostaje do rozwiązania problem naczelnej idei jego doktryny. M. Dorenkemper dostrzega w nauczaniu Cezarego tę ideę w przedstawianiu nauki na temat Trójcy Świętej jako podstawowej prawdy wiary. Inni widzą myśl przewodnią w spuściznie Biskupa Arles w nauczaniu moralnym skoncentrowanym wokół problematyki grzechu. Według innych badaczy, jak na przykład L. Jay, w nauczaniu Cezarego przekaz orędzia wiary jest rozdrobniony i brak w nim jednej, organicznej myśli.

Ponadto zagadnieniem, które jeszcze nie zostało wystarczająco pogłębione, jest zależność Cezarego od innych źródeł patrystycznych, kwestia, w jaki sposób i w jakiej mierze Biskup Arles wykorzystał dla religijnej formacji ludu katechetyczny i teologiczny dorobek powstałej przed nim tradycji.

ks. Tadeusz Kotowski, Warszawa

III. SPRAWOZDANIA

Symposium Patrystyczne
Przemyśl, 17 września 1991

17 września 1991 r. w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu odbyło się sympozjum patrystyczne zorganizowane przez Sekcję Patrystyczną przy Komisji Episkopatu Polski do Spraw Nauki Katolickiej. Tematem sympozjum były sakramenty inicjacji chrześcijańskiej (chrzest i bierzmowanie — z wyłączeniem eucharystii, który to sakrament był już wcześniej oddzielnie rozpatrywany z racji Kongresu Eucharystycznego w Polsce w 1987 r.). Sympozjum rozpoczęło się od Mszy św. celebrowanej przez ks. arcybiskupa Ignacego Tokarczuka, ordynariusza diecezji przemyskiej. W homilii, wygłoszonej podczas Mszy św., Rządca diecezji wskazał na potrzebę sięgania do źródeł chrześcijaństwa, szczególnie w obecnych czasach, kiedy imperium komunistyczne legło w gruzach. Ojcowie Kościoła są bowiem żywymi świadkami życia i nauki Kościoła i ich rady i wskazania mogą być pomocne w rozwiązywaniu współczesnych problemów, które często są podobne do zjawisk z czasów rozpadu Imperium Rzymskiego. Ks. Arcybiskup dokonał też otwarcia sympozjum. Następnie głos zabrał przewodniczący Sekcji, ks. doc. dr hab. Franciszek Drączkowski, który odczytał list ks. kardynała Franciszka Macharskiego, metropolity krakowskiego, przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski do Spraw Nauki Katolickiej; Ks. Kardynał przekazał życzenia owocnych obrad i zapewnił o swojej pamięci w modlitwie. Z kolei przewodniczący Sekcji omówił temat i program spotkania oraz scharakteryzował działalność Sekcji w okresie od ostatniego spotkania. Temu posiedzeniu, jak też posiedzeniu popołudniowemu, przewodniczył prof. dr hab. J. Wojtczak z Uniwersytetu Warszawskiego. Wygłoszono trzy referaty.

Ks. doc. dr hab. F. Drączkowski (KUL) przedstawił referat pod tytułem: *Droga inicjacji chrześcijańskiej*. Na początku referent podał źródła i opracowania do tego tematu, a następnie omówił etapy rozwoju inicjacji chrześcijańskiej, które można sprowadzić do następujących: przyjęcie do katechumenatu, przygotowanie dalsze i bliższe, sprawowanie obrzędu inicjacji oraz wprowadzenie w życie sakramentalne. Przedstawiając poszczególne etapy inicjacji chrześcijańskiej, prelegent zilustrował swój wywód tekstami patrystycznymi, przy czym podzielił je na dwie grupy: w pierwszej umieścił teksty pochodzące z III w., a w drugiej teksty z IV i V w. Taki podział okazał się korzystny i celowy, gdyż można było w ten sposób lepiej i dokładniej prześledzić nie tylko formy i sposoby inicjacji chrześcijańskiej, lecz także ich rozwój i modyfikacje. Po referacie wywiązała się ożywiona dyskusja, w której czyniono nie tylko zastrzeżenia i uwagi co do formy i treści wygłoszonego referatu, lecz także dokonano wiele cennych uzupełnień i wskazówek, które ubogacą ważne również dla współczesnego chrześcijanina zagadnienie inicjacji chrześcijańskiej (neokatechumenat).

Drugi referat na temat: *Chrzest w ikonografii okresu patrystycznego* wygłosiła prof. dr hab. B. Filarska (KUL); referat był ilustrowany przeźrocami. Na podstawie zachowanych zabytków kultury materialnej prelegentka omówiła przedstawienia tak samej sceny chrztu św., jak też jego typy i figury. W referacie postawiono też pytanie: czy i jak zmieniał się sposób przedstawiania chrztu św. w ikonografii pierwszych wieków chrześcijaństwa oraz jak przebiegał rozwój tych przedstawień na przestrzeni III—V w. Prelegentka spróbowała też odtworzyć teologię chrztu św. na podstawie tego materiału. We wnioskach końcowych stwierdziła, że przedstawienia scen chrztu św. w III w., choć są nieliczne, występują jednak tak często, jak przedstawienia Dobrego Pasterza czy Jonasza — co świadczy o żywotności tej tematyki — i że w IV w. daje się zauważyć wyraźny wzrost tych przedstawień, a w V w. ich zmniejszanie się. Ponadto potwierdzają one sposób udzielania chrztu św., a mianowicie: przez obmycie, przez zanurzenie i przez polanie. Sceny chrzciel-

ne występują zawsze w odpowiednim kontekście, w zależności od teologicznych tendencji; i tak sceny chrzcielne z III w. akcentują ocalenie przez wiarę, sceny z IV w. podkreślają włączenie się w historię zbawienia, a z V w. uwypuklają aspekt eschatologiczny tego sakramentu. Po referacie wywiązała się ożywiona dyskusja, która dotyczyła przede wszystkim związków ikonografii z patrystyką.

W sesji popołudniowej referat pod tytułem: *Soteria en mimesei* (II katecheza mistagogiczna o chrzcie św. Cyryla Jerozolimskiego) wygłosił ks. dr T. Kaczmarek (Włocławek). Prelegent zwrócił uwagę na to, że idea „zbawienia w naśladowaniu” (*soteria en mimesei*) jest obecna we wszystkich katechezach mistagogicznych św. Cyryla Jerozolimskiego, a szczególnie w II jego katechezie — stąd taki wybór tematu. W referacie dokonano analizy filologicznej i teologicznej tych wypowiedzi, w których autor katechezy wyjaśnia po kolei obrzędy chrzcielne, jak: rozebranie z szat (nagość), namaszczenie olejem, zanurzenie w wodzie. Referent wykazał, że św. Cyryl Jerozolimski posłużył się tu językiem symboli — można wyraźnie rozpoznać symbolikę agonalną spokrewnioną ze sportową terminologią grecką, która była związana z zawodami atletycznymi — a uczynił to po to, aby wyrazić prawdę o wejściu ochrzczonego poprzez znak (symbol) chrztu w zbawczą rzeczywistość Chrystusa, rzeczywistość męki i zmartwychwstania. Język symboli — zdaniem prelegenta — jest potrzebny do wyrażenia Bożej rzeczywistości: dotyka jej, chociaż trudno mu ją objąć i wyrazić. Stąd, mimo że ochrzczonego symbolicznie przechodzi podczas obrzędu chrztu przez śmierć i zmartwychwstanie, jednakże dokonuje się wtedy rzeczywiste jego upodobnienie do Chrystusa przez znak (symbol) chrztu i faktycznie uczestniczy on wtedy w zbawczej tajemnicy Chrystusa. Prawdę tę ukazują katechezy mistagogiczne św. Cyryla Jerozolimskiego, a zwłaszcza II jego katecheza. Po referacie, który dobrze został przez uczestników sympozjum przyjęty, wywiązała się interesująca dyskusja. Poruszono szczególnie zagadnienie wpływu i związków autora katechez z filozofią grecką, a zwłaszcza z platońską teorią świata idei.

Z kolei głos zabrał przewodniczący Sekcji Patrystycznej, który przedstawił aktualne sprawy Sekcji. Ta część spotkania rozpoczęła się od osobistego przedstawienia się każdego z uczestników spotkania i omówienia swoich aktualnych dokonań i zamierzeń w zakresie patrologii. Następnie przewodniczący Sekcji przedstawił propozycję Redakcji „Ateneum Kapłańskiego”, która planuje wydanie oddzielnego numeru na temat teologii chrztu w okresie patrystycznym i prosi o współpracę w tym zakresie. Dokonano też wstępnego rozdziału opracowania artykułów do tego numeru wśród uczestników spotkania. Potem przedyskutowano temat sympozjum patrystycznego w przyszłym roku: zgłoszono różne propozycje, jak: Sakrament bierzmowania u Ojców Kościoła, Głoszenie i obrona prawdy przez chrześcijan pierwszych wieków, Homiletyka Ojców Kościoła, Komentarze do Pisma św. opracowane przez Ojców Kościoła itp. Nie dokonano decydującego rozstrzygnięcia i ostateczną decyzję pozostawiono Zarządowi Sekcji. Następnie przypomniano tematy ukończonych w minionym roku prac licencjackich i magisterskich z patrologii oraz skierowano je do opublikowania w najbliższym zeszycie „Vox Patrum”. Poinformowano też o najbliższym sympozjum patrystycznym organizowanym przez Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim w dniach 29—30 października 1991 r. na temat: *Kapłaństwo w starożytności chrześcijańskiej*, oraz o sympozjum organizowanym przez Międzynarodowy Instytut Patrystyczny Augustianum w Rzymie w maju 1992 r. na temat: *Chrześcijaństwo łacińskie i kultura antyczna*. Program pierwszego sympozjum jest już zamknięty, natomiast do drugiego można zgłaszać jeszcze propozycje do końca października 1991 r.

Podsumowania całodziennych obrad dokonał przewodniczący Sekcji Patrystycznej, który podziękował ordynariuszowi diecezji oraz władzom Seminarium Duchownego w Przemyślu za życzliwe i niezwykle gościnne przyję-

cie, jak też za organizację sympozjum, i pożegnał wszystkich uczestników spotkania, życząc im dobrej i owocnej pracy w nadchodzącym roku akademickim. Po południu uczestnicy sympozjum mieli okazję zapoznać się z zabytkami Przemyśla, starego grodu piastowskiego, w świetle najnowszych badań historyczno-archeologicznych sięgającego VII w. Mogli podziwiać przy pięknej słonecznej pogodzie urodę Przemyśla wraz z wyjątkowym pięknem krajobrazu oraz zabytkową architekturą miasta, która jest widocznym świadectwem różnych stylów, szkół i epok. Swym pięknem i świadectwem wielowiekowej polskiej religijności przyciąga wybudowana w stylu gotyckim w XI—XVI w., a w XVIII w. przebudowana w stylu barokowym, katedra św. Jana Chrzciciela z otoczoną kultem pielgrzymów przepiękną figurką Matki Boskiej Jackowej z XV w. oraz z doczesnymi szczątkami wielkiego biskupa przemyskiego, Józefa Sebastiana Pelczara (1901—1924), beatyfikowanego przez Ojca św. Jana Pawła II podczas ostatniej pielgrzymki do Ojczyzny 2 czerwca 1991 w Rzeszowie.

ks. Kazimierz Obrycki, Warszawa